

6. *Hetsevich Y.* Overview of Belarusian And Russian dictionaries and their adaptation for NooJ //Automatic Processing of Various Levels of Linguistic Phenomena: Selected Papers from the NooJ 2011 Intern. Conf. / Eds. K. Vučković, B. Bekavac, M Silberstein. Newcastle, 2012. P. 29–40.
7. Лингвистический процессор NooJ. Интернет-адрес: <http://nooj4nlp.net/pages/nooj.html>.

БІБЛІЯ Ф. СКАРЫНЫ: ЦАРКОЎНАСЛАВЯНСКАЯ ТРАДЫЦЫЯ І ГІСТОРЫЯ МОЎНАГА ФЕНОМЕНУ

К. П. Варонька

Рэлігійная пісьменнасць для кожнага нацыянальнага кантэксту з'яўляецца вельмі істотным і важным паказчыкам агульнай распрацаванасці і дасканаласці моўнай сістэмы. Існаванне рэлігійных тэкстаў адначасова ў межах некалькіх моўных структур часта вызначае сінкрэтычны характар перакладных ці адаптаваных варыянтаў Старога і Новага Запаветаў, а таксама іншых тэкстаў, што выкарыстоўваюцца падчас богаслужэння. Неканвенцыянальнасць знака, дыгლოსная моўная сітуацыя на пачатку XVI ст. стваралі значныя перашкоды для ўзнiкнення Бібліі на старабеларускай мове. Тым больш, што корпус біблейскіх кніг таксама не быў жорстка акрэслены.

Царкоўнаславянская мова і царкоўнаславянiзмы ў прыватнасці вельмі доўгі час адназначна маркіравалі рэлігійны дыскурс. Гэта найперш было звязана з тым, што трывалая нарматыўная літаратурная форма была лепшай асновай для дэмакратычнага варыянту рэлігійнага тэксту, які вызначаўся б ідыялектным устанаўленнем адпаведнасцей паміж старажытнаславянскай мовай, беларускай народнай гаворкай, чэшскімі і польскімі формамі. Ф. Скарына і яго паслядоўнікі, найперш С. Будны і В. Цяпінскі, засвоілі царкоўнаславянскую традыцыю, але мова іх выданняў у рознай ступені вызначаецца дэмакратычнасцю формы. Граматычныя і лексічныя трансфармацыі, якія ўзніклі ў выданнях Ф. Скарыны, часткова ці цалкам з'яўляюцца ў выданнях яго паслядоўнікаў: прасочваецца ўжо новая традыцыя ці нават норма.

Мова рэлігійнай пісьменнасці, яе ўзаемаадносiны з літаратурнай нацыянальнай нормай, з кананічнай традыцыяй – найбольш агульныя пытанні, якія з'яўляліся прадметам даследавання ў многіх лiнгвістычных працах. Адзначым, што большасць з іх адрозніваецца аспектным падыходам, які грунтуецца на асобным моўным феномене ці абмежаваным у часе культурна-гістарычным этапе. Цікавасць і важнасць найноўшых даследаванняў заключаецца ў вызначэнні алгарытму трансфармацыі лексікі царкоўнаславянскага паходжання ў рэлігійных тэкстах, пачынаючы з выданняў Ф. Скарыны і да сённяшніх перакладаў.

Для гэтага варта прасачыць на матэрыяле корпусу рэлігійных тэкстаў розных часавых адрэзкаў сістэму складвання «лексічнай беларускай нормы» і яе ўзаемадачынненні з царкоўнаславянскай моўнай традыцыяй, вызначыць, з дапамогай якіх механізмаў царкоўнаславянская лексіка трансфармавалася і замянялася беларускімі і запазычанымі адпаведнікамі.

Факт непасрэднага наследавання і адаптацыі царкоўнаславянскай моўнай традыцыі, пачынаючы з друкаваных выданняў Ф. Скарыны, застаецца непакінутым. Нягледзячы на тое, што паслядоўнікі Ф. Скарыны, а найперш С. Будны, даволі крытычна выказваліся адносна «чысціні» і фактычнай адпаведнасці паміж славянскімі тэкстамі і першакрыніцамі (што ўжо ўяўлялася як самая ранняя царкоўнаславянская традыцыя), большасць тэкстаў стваралася на базе існуючай і даступнай моўнай сістэмы.

Лацінская і царкоўнаславянская моўныя традыцыі па-рознаму вызначаліся і выкарыстоўваліся для кожнай асобнай перакладчыцкай праграмы і мэты ў прыватнасці. Гэта датычылася ў першую чаргу корпусу перакладных выданняў, а таксама метадалагічнага алгарытму працы над фактычным матэрыялам. Царкоўнаславянскія (лексічныя і граматычныя) для рэлігійнага дыскурсу заставаліся адназначнымі маркёрамі працяглай «агульнаславянскай» пісьмовай традыцыі, якая ў рознай ступені захавалася і (або) трансфармавалася ў розных славянскіх мовах. Традыцыя, кананічная норма як найчасцей пачынаюць відазмяняцца тады, калі ранейшы стан, характар выкарыстання і пашырэння звужаюцца і аб'ектыўныя патрэбы грамадства пачынаюць уплываць і на рэлігійны дыкурс. Моўны знак пачынае сімвалізаваць сабой іншы від узаемадачынненняў паміж тагачасным чытачом і кананічным тэкстам.

Адзначым, што характар узаемадзеяння царкоўнаславянскай і старажытнабеларускай, старажытнаўкраінскай, рускай, сербскай, балгарскай моў непасрэдным чынам вызначаўся ступенню распрацаванасці, дасканаласці, пашыранасці выкарыстання, а таксама наяўнасцю або адсутнасцю рэзкай змены моўнай парадыгмы, звязанай з паступовасцю і лагічнасцю тагачаснай традыцыі.

Напрыклад, літаратурная руская мова непасрэдным чынам была звязаная з царкоўнаславянскай традыцыяй, якая не вызначалася перарывістасцю і цалкам накладалася на тагачасную народную гаворку. Характар накладання і ступень уключанасці/пашыранасці вызначаліся сацыяльнай функцыяй тэксту, яго юрыдычным статусам. Для такой моўнай сітуацыі базавымі паняццямі становяцца *царкоўнаславянскізм, царкоўнаславянская моўная традыцыя, народная гаворка, кананічны*

тэкст, дэмакратычны варыянт кананічнага тэксту, норма. Для рускай моўнай традыцыі характар і нападзенне гэтых паняццяў будучь значна адрознівацца ад беларускай ці ўкраінскай парадыгм, што звязана з рознымі лінгвістычнымі і пазалінгвістычнымі фактарамі, якія паўплывалі на станаўленне і афармленне ў якасці асобнай «старабеларускай» і «стараўкраінскай» моў у прыватнасці.

Дзейнасць Ф. Скарыны, С. Буднага, В. Цяпінскага, а таксама перакладчыкаў, якія стваралі рэгіянальныя рэдакцыі Бібліі, уяўляе сабой яскравае сведчанне свядомай і паслядоўнай трансфармацыі царкоўнаславянскага кананічнага тэксту. Сістэма механізмаў і адэкватных лексічных ці (і) граматычных замен не заўжды адпавядае строга вызначанай сістэме алгарытмаў. Мы вылучым такое паняцце, як *лінгвістычная інтуіцыя* (моўнае чужэ), сэнс якога заключаецца ў адсутнасці строгай сістэмы моўнага выбару. У такім выпадку праца над тэкстамі падпарадкоўваецца ўласнааўтарскай канцэпцыі і феномен моўнага выбару грунтуецца на аснове рэдактарскага ці перакладчыцкага бачання тэксту.

Моўная феноменалогія ў межах XV–XVI стст. застаецца бадай ці не самым важным пытаннем у сучасных лінгвістычных працах. Адзначым, што суадносіны паміж паняццямі *традыцыя, феномен, норма, рэгіянальны варыянт царкоўнаславянскага тэксту* цалкам вызначаюцца сістэмай лексічных і граматычных адпаведнасцей. Біблія Ф. Скарыны ў пэўным сэнсе дэманструе даволі лагічную і паслядоўную сістэму моўных адаптацый і іншамоўных замен.

Спецыяльныя даследаванні, што датычацца гісторыі беларускай мовы на прапанаваным этапе, амаль заўсёды неадназначна трактуюць моўную аснову пісьмовых матэрыялаў, што тлумачыцца рознымі прычынамі: навуковай канцэпцыяй, грамадска-палітычнымі поглядамі аўтара, гісторыяй краіны на сучасным этапе (маецца на ўвазе вострая неабходнасць сцвердзіць наяўнасць гістарычна аддаленай моўнай традыцыі і звязаць яе з сучаснымі працэсамі пры ўмове актыўных нацыясцвярджальных тэндэнцый). Напрыклад, У. У. Агіевіч не згодны лічыць мову выданняў Францыска Скарыны ўсяго толькі рэдакцыяй царкоўнаславянскай мовы, аргументуючы свае погляды наступным чынам: «Й. Добраўскі, прааналізаваўшы мову Скарынавых перакладаў, даў ёй вызначэнне, адпаведнае крытэрыям і характарыстыкам катэгорыі літаратурнай нормы: «Літоўская мова яго выданняў значна адрозніваецца ад традыцыйных царкоўна-славянскіх тэкстаў. Па-першае, у вызначэнні выдатнага вучонага няма аніякай ідэі аб суб'ектывісцкім уплыве на фарміраванне мовы, яна – ніякая не рэдакцыя нейкай іншай, а свая (літоўская), па-другое, гэта мова значна

адрозніваецца ад традыцыйнай царкоўна-славянскай, г. зн. ёсць новая літаратурная форма (норма)» [2, с. 170–173]. Аўтар разумее паняцці *норма* і *форма* як тое самае, але гэта не зусім так. Мы схільныя да думкі, што першадрукар эксперыментываў з пісьмовай формай, прапануючы пэўны варыянт нормы, які шляхам моўнай самарэгуляцыі мог засвоіцца. Унікальнасць мовы выданняў Ф. Скарыны заключаецца ў самой магчымасці гэтага эксперыменту на матэрыяле Свяшчэннага Тэксту як найбольш кансерватыўнага ў пытаннях моўнай формы.

Што датычыцца моўных фактаў, на аснове якіх грунтуецца дадзеныя сведчанні, то яны ў рознай ступені вызначаюць характар усталявання старабеларускай пісьмовай нормы на матэрыяле рэлігійнага пісьменства.

Перакладчыкі, якія стваралі старабеларускія рэдакцыі заповітных тэкстаў, часам падпарадкоўвалі лінгвістычную канцэпцыю афармлення і падачы біблейскага тэксту пэўным грамадска-палітычным тэндэнцыям, мэта якіх заключалася як у дэмакратызацыі кананічных тэкстаў і пашырэнні пісьменнасці ўвогуле, так і насаджэнні так званых «рэлігійных ерасей», якія дэстабілізавалі праваслаўную і каталіцкую традыцыі.

Феномен Ф. Скарыны заключаецца найперш у самой магчымасці і аб'ектыўнай рэалізацыі непасрэднага перакладу Старога Завету на старабеларускую мову. Сісітэма лінгвістычнага аналізу тэксту ў такім выпадку грунтуецца на вызначэнні ролі і характару ўзаемадзеяння царкоўнаславянскай, чэшскай, польскай, рускай моў.

Літаратура

1. Біблія: факсімільнае ўзнаўленне Бібліі, выдадзенай Францыскам Скарынаю ў 1517–1519 гг. у Празе. У 3-х тамах. Мінск, 1991. Т. 1–3.
2. *Агіевіч У. У.* Імя і справа Скарыны. У чыіх руках спадчына. Мінск, 2002.
3. *Толстой Н. И.* Взаимоотношение локальных типов древнеславянского литературного языка позднего периода (вторая половина XVI–XVII вв.) // Н. И. Толстой. История и структура славянских литературных языков. Москва, 1988. С. 50–54.

ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЙ И НЕФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЙ ПЕРЕВОД БИБЛЕЙСКИХ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ РУССКОГО ЯЗЫКА НА КИТАЙСКИЙ ЯЗЫК

Го Цзин

«Фразеологический и нефразеологический перевод библейских фразеологизмов русского языка на китайский язык»

Интерес к библейской фразеологии с ее образной системой, яркой выразительностью и глубоким нравственным содержанием не только не угас, но в последнее время даже усилился. По мнению лингвистов, еще